
ГОРБАНЬОВ В.В.,

кандидат історичних наук, асистент,
кафедра соціальної фармації,
Національний фармацевтичний
університет,
м. Харків, Україна

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ І ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРОФІЛЮ

У дослідженні обгрунтовано історичні аспекти моралі та етики, розкрито їх сучасні особливості та принципи; розглянуто історичні аспекти становлення та розвитку фармацевтичної етики і деонтології в різні епохи. Проведено аналіз створення Етичних Кодексів фармацевтів. Досліджено їх основні принципи, а саме: фармацевт відповідає за якість лікарської допомоги; незалежність, чесність і компетентність, провізор повинен дотримуватися закону, дотримуватися високих професійних стандартів і зберігати гідність і честь своєї професії. У результаті дослідження було доведено, що впровадження основних принципів фармацевтичної етики і деонтології, які мають глибоке історичне коріння, у практичну діяльність сучасних фахівців фармацевтичного профілю сприятиме належному виконанню професійних обов'язків. Комплексний підхід до вирішення морально-етичних проблем сучасної фармації повинен спиратися у тому числі на теоретичний та практичний досвід попередніх історичних епох.

Ключові слова: мораль, фармацевтична етика і деонтологія, Етичний кодекс фармацевтичних працівників, фахівці фармацевтичного профілю

В исследовании обосновано исторические аспекты морали и этики, раскрыты их современные особенности и принципы; рассмотрены исторические аспекты становления и развития фармацевтической этики и деонтологии в разные эпохи. Проведен анализ создания Этических кодексов фармацевтов. Исследованы их основные принципы, а именно фармацевт отвечает за качество лекарственной помощи; независимость, честность и компетентность, провизор должен соблюдать

закон, придерживайтесь высоких профессиональных стандартов и сохраняйте достоинство и честь своей профессии. В результате исследования было доказано, что внедрение основных принципов фармацевтической этики и деонтологии, которые имеют глубокие исторические корни, в практическую деятельность современных специалистов фармацевтического профиля будет способствовать надлежащему выполнению профессиональных обязанностей. Комплексный подход к решению морально-этических проблем современной фармации должен опираться в том числе на теоретический и практический опыт предыдущих исторических эпох.

Ключевые слова: мораль, фармацевтическая этика, деонтология, Этический кодекс фармацевтических работников, специалисты фармацевтического профиля.

The study substantiates the historical aspects of morality and ethics, reveals their modern features and principles, and examines the historical aspects of the pharmaceutical ethics and deontology formation and development in different eras. The analysis of the creation of Ethical codes of pharmacists has been carried out. Their main principles have been studied, namely: the pharmacist is responsible for the quality of medical care; independence, honesty and competence; the pharmacist must comply with the law, comply with high professional standards and preserve the dignity and honor of his profession. As a result of the research, it was proved that the introduction of the basic principles of pharmaceutical ethics and deontology, which have deep historical roots, into the practical activities of modern pharmaceutical specialists will contribute to the proper performance of professional duties. A comprehensive approach to solving the moral and ethical problems of modern pharmacy should.

Key words: morality, pharmaceutical ethics, deontology, Ethical code of pharmaceutical workers, pharmaceutical specialists

Вступ. У сучасних умовах трансформації медицини та фармації, соціально-економічних реформ, дещо знівельювалося класичне поняття професійної етики і деонтології фармацевтичного працівника, на перше місце постала, важливість отримання прибутку під час реалізації лікарських засобів. У той же час зростання фармацевтичного ринку, самолікування хворих накладає на фармацевта підвищену відповідальність у здійсненні фармацевтичної опіки.

Першочергова роль обов'язку в професії фармацевта обумовлена цінністю здоров'я і життя людей. Вимоги професійної моральності фармацевта в

усі історичні епохи носили виражений категорично-імперативний характер. Вищим проявом професійного обов'язку провізора (фармацевта) є дотримання ним принципу гуманізму, добросовісне виконання своїх обов'язків. Також висуваються такі високі вимоги, як сумлінність, доброзичливість, відповідальність, ерудиція, співчуття, стриманість, висока працездатність, духовність, інтелігентність, спостережливість тощо. Тому важливим для фахівців фармацевтичного профілю є знання основ етики і деонтології, розуміння історичних аспектів їх становлення та розвитку в різні епохи суспільства.

Метою роботи є дослідження історичних аспектів формування етичної і деонтологічної культури фахівців фармацевтичного профілю в Україні та країнах світу. Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі завдання: провести теоретичне обґрунтування моралі та етики, розкрити їх сучасні особливості та принципи; дослідити історичні аспекти становлення та розвитку фармацевтичної етики і деонтології в різні історичні епохи; проаналізувати особливості створення етичних кодексів фармацевтичних працівників.

Методики дослідження. У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: теоретичний; системний підхід; історичний; проблемно-хронологічний; узагальнення; порівняння; аналіз і синтез та ін..

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах професійна діяльність фахівців фармацевтичного профілю повинна базуватися на принципах етики і деонтології, оскільки від даних основ значною мірою залежить здоров'я, впевненість людей, морально-психологічний клімат в суспільстві, що впливає на ефективність праці. Під час навчання майбутні фахівці повинні отримати таку етичну і моральну підготовку, яка б не лише орієнтувала їх на засвоєння морального досвіду минулого, накопиченого тисячолітнім розвитком медицини і фармації, але й, узагальнюючи сучасний досвід, давала б науково обґрунтовані етично-правові орієнтири для вирішення проблем, пов'язаних з об'єктивними тенденціями і напрямками розвитку медицини і фармації [5, 6].

Провідні ідеї фармацевтичної етики і деонтології розглядали у своїх працях вітчизняні та зарубіжні учені, представники фармацевтичної науки та освіти: О.А. Грандо, В.Ф. Матвеев, З.М. Мнушко, Н.В. Чмихало, О.М. Тернова, А.А. Котвіцька, Л.Г. Кайдалова, В.В. Малий, К.А. Іванова, Т.Ю. Шафранська О.Л. Церковський та ін. [3, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20].

Значний внесок у вивчення питань фармацевтичної етики і деонтології протягом 1980-2000-х рр. зробила О. Г. Ельяшевич (1937-2019), яка у 1989 р. Харківському фармацевтичному інституті захистила одну із перших докторських дисертацій з даної проблематики [21-23].

Етимологія терміна «етика», *тобто його походження, сягає сивої давнини, має давньогрецьке походження і означав злагоду, життя на засадах дотримання традицій та звичаєвості. Згодом видатний філософ та вчений*

Стародавньої Греції Аристотель (384-322 рр. до н.е.) вжив два поняття: *ethikos* (етичний) та *ethika* (етика). Поняття «етичний» означає чесноти характеру, а поняття «етика» визначилося як галузь знання, що вивчає людські доброчесності. Науку про етичні чесноти (особистісні якості), гідність характеру людини Аристотель назвав «*ethice*» (етика), так у IV ст. до н.е. етична наука дістала свою назву яку носить і сьогодні.

Термін «мораль» – пізнішого походження і склався в культурі Стародавнього Риму від терміна «*moris*» для означення вдачі, характеру, згодом на його основі давньоримський філософ Цицерон (106-43 рр. до н.е.) утворив прикметник «*moralis*» – моральний, від нього виникло поняття «*moralitas*» – мораль, як наука про людські характери [14, 17].

Етика належить до філософських наук (наука про мораль), вона осмислює, узагальнює, систематизує історичний розвиток моралі, історію становлення і розвитку етичних теорій, концепцій, які обґрунтували природу, сутність моралі, закономірності її розвитку [14].

Фармацевтична етика як частина загальної етики є наукою про моральну цінність вчинків фармацевтичних працівників, їх поведінку у сфері професійної діяльності, фармацевтична етика вивчає та обґрунтовує соціальну значущість професійної діяльності, декларує вимоги до особистості провізора. Провізори і фармацевти діють спільно з іншими працівниками галузі охорони здоров'я, забезпечуючи населення якісними ЛЗ та здійснюючи належну фармацевтичну опіку.

Фармацевтична діяльність провізора повинна спиратися на принципи, які він повинен знати та виконувати: гуманність; професіоналізм; законність; чесність; компетентність; об'єктивність; індивідуальний підхід до хворого; комунікативність; конфіденційність; самостійність в роботі.

Деонтологія (грец. *deon*-обов'язок, *logos*-вчення) – розділ етичної теорії, у якому розглядаються проблеми обов'язку, моральних вимог і нормативів, це наука про професійну поведінку, сукупність етичних норм, необхідних для виконання професійних обов'язків. Уперше термін «деонтологія» використав англійський філософ І. Бентам на початку XIX ст. для позначення вчення про мораль у цілому. У творі «Деонтологія, або Наука про мораль» (1834 р.) він затверджує керівним етичним принципом поведінки принцип корисності. Етичний ідеал, за І. Бентамом, – «найбільше щастя найбільшій кількості людей; критерій моралі – «досягнення користі, вигоди, задоволення, добра і щастя»; кожна людина прагне збільшити задоволення, що отримується від життя та, відповідно, зменшити страждання [4, 23].

Фармацевтична деонтологія – це самостійний розділ фармацевтичної етики – наука про ставлення фармацевтичного працівника до своїх професій-

них обов'язків, відносини з іншими працівниками галузі охорони здоров'я, хворими. Міжнародний кодекс деонтології був затверджений у 1949 р. Міжнародним медичним товариством у Женеві (Швейцарія).

Таким чином з об'єктивного погляду фармацевтична деонтологія – це сукупність обов'язків, пов'язаних із професійною діяльністю провізора (фармацевта). вона розглядається як ставлення фармацевтичного працівника до виконання своїх обов'язків.

Взаємозв'язок фармацевтичної етики і деонтології показано у таблиці 1:

Таблиця 1.

Фармацевтична деонтологія як складова фармацевтичної етики		
<i>Фармацевтична етика</i>	<i>Фармацевтична деонтологія</i>	
Розробляє принципи взаємовідносин представників фармації:	Розглядає вимоги та правила поведінки провізора, які забезпечують належне виконання ним професійних обов'язків, стосуються питань його честі та гідності	
<ul style="list-style-type: none"> • з пацієнтами; • їх родичами; • лікарями; • колегами; • суспільством у цілому 		
Провізор+пацієнт	Провізор+лікар	Провізор+колектив

Впровадження основних принципів фармацевтичної етики і деонтології у професійну підготовку майбутніх фармацевтів, у практичну діяльність сучасних фахівців сприяє належному виконанню обов'язків. Особливе значення це має для провізорів які безпосередньо спілкуються із хворими. відпускають лікарські засоби та здійснюють належну фармацевтичну опіку. А щоб не робити помилок при спілкуванні з відвідувачами аптек, треба пам'ятати слова англійського лікаря XVII ст. Томаса Сиденгама («англійський Гіппократ»), який говорив, що треба поставити себе на місце хворого і поводитися з ним так, як би ти хотів, щоб ставилися до тебе в аналогічній ситуації [5].

Фармацевтична етика і деонтологія пройшли великий і складний шлях розвитку їх витоки сягають глибокої давнини. Почався процес формування етики в середині I тис. до н.е. в Китаї, Індії, Греції, Римі де розвивалися особливі релігійні вчення та етико-філософські погляди на мораль.

У кожен історичну епоху відповідно до моралі, що панувала в суспільстві, принципи фармацевтичної етики і деонтології мали характерні особливості, проте загальнолюдські, позакласові етичні норми професії, визначені її

гуманною суттю – прагненням полегшити страждання і допомогти хворій людині – залишаються непорушними, принципи фармацевтичної етики і деонтології визначалися також рівнем розвитку медичної та фармацевтичної науки.

В давньому китайському трактаті «Канон Жовтого імператора про внутрішнє» Хуан-ді Ней Цзина, велика увага надавалась індивідуальному підходу до хворого, з урахуванням особливостей його характеру [21, 23].

Деякі принципи фармацевтичної етики і деонтології знайшли віддзеркалення і в найдавнішій пам'ятці індійської літератури – Аюрведі (мистецтво лікування), учення про довге здорове життя. В Аюрведі постійно підкреслюється, що справжній лікар окрім доброго знання теорії і практики повинен володіти моральними чеснотами: безкорисливістю, чесністю, сміливістю, самовладанням. Існувало поняття лікарської таємниці: відомості, отримані від хворого, не розголошувалися, якщо вони могли справити важке враження на близьких людей [12].

Мораль як філософська теорія з'явилася тільки в античні часи. Тому історію етики слід починати зі Стародавньої Греції часів Сократа, Платона, Аристотеля та інших великих античних філософів.

Одним з перших філософом, моралістом-просвітником був Сократ (469-399 рр. до н.е.), якого з повною підставою слід вважати одним з засновників етичного раціоналізму. Сократ прагнув знайти надійну основу для етичних законів, головними чеснотами вчений вважав стриманість, мужність, і справедливість [14, 17].

Основу етики Платона (428-327 рр. до н.е.), складають вчення про ідеї і про душу. За переконаннями Платона, існує особливий, надчуттєвий світ ідей, який і володіє істинним буттям, а земний світ є лише блідю, неточною і недосконалою копією цього вищого світу, в якому центральне місце займає ідея блага. Платон виділяє такі етичні добродієвості, як мудрість, мужність і помірність. над усіма з цих добродієвостей утворюється найголовніша – справедливість [17].

Видатний філософ та вчений Стародавньої Греції Аристотель (384-322 рр. до н.е.), створив фундаментальні трактати про моральність, поняття добра і зла, гідні або аморальні вчинки людей («Нікомахова етика», «Велика етика», «Евдемова етика»). Аристотель поділяє всі чесноти на моральні, або етичні, і розумні, або діаноетичні. Філософ називає такі етичні чесноти, як лагідність, мужність, поміркованість, щедрість, величавість, великодушність, честолюбство, рівність, правдивість, люб'язність, дружелюбність, справедливість, практична мудрість, справедливе обурення.

Зв'язок античної медицини та етико-філософських вчень був дуже тісним, так «батько медицини» Гіппократ (бл. 460-370 рр. до н.е.), на основі

набутого стародавніми лікарями досвіду, створив кодекс законів для багатьох поколінь лікарів, і вони достойно несуть крізь віки цей факел істинного гуманізму й милосердя. У своїй знаменитій Клятві, у книгах «Закон», «Про лікаря», «Настанови», «Про сприятливу поведінку», «Про мистецтво», «Афоризми», він створив кодекс моральних норм, обов'язкових для тих, хто на все життя вибрав лікування своєю професією. Під впливом ідей Гіппократа в наступні історичні періоди виняткову увагу приділяли етичній поведінці лікаря.

«Клятва» містить дев'ять основних етичних принципів, або зобов'язань: зобов'язання перед учителями, колегами й учнями; принцип не завдання шкоди; зобов'язання надавати допомогу хворому (принцип милосердя); принцип піклування про хворого доміняти інтересів хворого; принцип поваги до життя і негативного ставлення до евтаназії; принцип поваги до життя і негативного ставлення до абортів; зобов'язання про відмову від інтимних зв'язків з пацієнтами; зобов'язання особистого вдосконалення; принцип конфіденційності (лікарська таємниця) [2].

Гіппократ один із перших звернув увагу на питання належного ставлення лікаря до родичів хворого, до своїх учителів, взаємовідносин між лікарями. Система лікування Гіппократа базувалася на певних принципах: 1) «перш за все – не нашкодити»; 2) протилежне лікувати протилежним; 3) допомагати природі, погоджувати свої дії з її зусиллями позбутися хвороби; 4) дотримуватися обережності у призначення лікарських засобів.

Таким чином у стародавньому світі були сформовані основні функції моралі, які мають загальний характер. Мораль спрямовує свідомість та регулює діяльність людей у всіх сферах суспільного життя.

В добу Середньовіччя європейська етика була безпосередньо пов'язана з християнською релігією. В етичній концепції християн панував теоцентризм, тобто все розглядалось через призму відношення до Бога, перевірялося на предмет відповідності святому писанню, ухвалям церковних соборів. Усі морально-етичні-повчання цієї епохи зводяться, до того, щоб вказати шляхи, які ведуть у царство Небесне. В якості найважливіших чеснот затверджувалися: терпіння, покірність, лагідність, милосердя і навіть любов до ворогів.

Великий вплив на розвиток медичної та фармацевтичної етики і деонтології мали твори Ібн Сіні (латинізоване Авіценна, 980 – 1037 рр.), лікаря, філософа, природознавця та поета, який був автором близько 450 праць на теми лікарського мистецтва, лікознавства, хімії, філософії. Розглядаючи різні сфери лікарської діяльності, Ібн Сіна підкреслював неповторність та індивідуальність тих, хто звертався про медичну допомогу: «Кожна окрема людина володіє особливою натурою, властивою лише їй». Вчений стверджував: «Лікар повинен володіти оком сокола, руками дівчини, мудрістю змії і серцем

лева». Однією з головних ідей його вчення є необхідність запобігати хворобі, на що мають бути спрямовані зусилля і лікаря, і хворого, і здорового. Творами Ібн Сіні користуються понад 900 років, «Канон лікарської науки» був обов'язковим при вивченні медицини і фармації в університетах Європи та країнах арабського Сходу [8, 21].

У IX ст. почала формуватися медична школа в м. Салерно (Італія), яка досягнула розквіту у XII ст., її головна заслуга – створення нової медичної літератури, яка була заснована на давніх античних і арабських джерелах. Термін навчання в школі становив 9 років, для хірургів – 10 років. Перші 3 роки навчання були підготовчими, студенти вивчали філософію, 5 років – медицину і 1 рік становила медична практика з досвідченим лікарем. Слухачі, які закінчили Салернську школу, могли отримати чотири освітні ступені (таб. 2):

Таблиця 2.

<i>Ступінь</i>	<i>Основні вимоги</i>
Ліценціат	спеціальність, яка дозволяла виготовлення лікарських форм із готових препаратів, проведення дрібних операцій та перев'язок, догляд за хворими
Бакалавр (наставник)	ступінь, яку отримували особи, що мали право на навчання інших
Магістр (майстер, учитель)	ступінь, яку отримували особи, що широко оволоділи наукою та які вміли передавати знання іншим
Доктор (учений)	ступінь, яку отримували особи, що самостійно розвивали вчення, теорію або формували власні практичні висновки

У Салернській медичній школі працював видатний вчений - лікар, філософ, письменник Арнольд да Вілланова (1235 – 1311 рр.). Він здобув широку популярність, захоплювався алхімією, пропагував свій шлях до приготування багатьох ліків, поєднав хімію та медицину. Вілланова написав поему під назвою «Салернський кодекс здоров'я» («Regimen sanitatis Salernitanum»). Праця була присвячена дієтиці, режиму дня (сон, праця, відпочинок) і харчування, попередженню хвороб, наведені короткі відомості про будову людського тіла, про якості та лікарські дії продуктів харчування, плодів і рослин, називалося чотири темпераменти у людей (сангвінік, флегматик, холерик, меланхолік). В праці були подані рекомендації деонтологічного відношення до пацієнтів [8].

Філіп Ауреол Теофраст Бомбаст фон Гогенхайм (псевдонім Парацельс 1493 – 1541 рр.) лікар, аптекар, хімік, один із найбільш видатних представників науки та культури епохи Відродження. Засновник нового напрямку у медицині – лікувальної хімії, або ятрохімії. Аптеки ятрохіміків представляли собою науково-дослідницькі лабораторії, їх кількість завдяки Парацельсу та його послідовникам постійно зростала. В аптеках вивчалися, готувалися, досліджувалися багато хімічних сполук, отримані нові препарати практично випробувалися на людях, тому достатньо частими були випадки отруєння. Вчений вважав, що «все є отрута і все є ліками, одна лише доза робить речовину отрутою або ліками». Особливу увагу Парацельс приділяв підвищенню кваліфікації працівників аптек, чіткому розподілу функцій лікаря й аптекаря, якості ліків, що виготовляються в аптеці, етичним взаєминам між лікарями, фармацевтами і пацієнтами [8, 13].

Парацельс в своїх працях різко виступав проти моральної розбещеності, агресивності, заздрості та інших поганих людських якостей і закликав навчитися не тільки їх контролювати, але позбавлятися їх і розвивати в собі позитивні якості. Кожна людина, стверджував вчений, наділена від природи трьома таємничими силами - Волею, Вірою і Уявою, які здатні привести її до вищої досконалості.

В Україні початкові ознаки медичного законодавства, які передбачали відповідальність за скоєне та належали насамперед до кримінального права, питання етики і деонтології з'явилися разом із формуванням державності в Україні-Русі. Так, в «Ізборнику Святослава» (XI ст.) є вказівка що монастирі зобов'язані надавати притулок не тільки заможним, а й бідними хворим. У законах датованих періодом правління Ярослава Мудрого та його нащадків (XI-XII ст.), затверджено право на медичну практику і встановлено законність стягування лікарями з хворих плати за лікування, є згадка про відповідальність лікаря за шкоду, заподіяну лікуванням. Перші закони з охорони здоров'я з'явилися у XVII ст., що зумовило активне вирішення проблем, що існували в той час. Саме відтоді суспільством закріплюється право людини на здоров'я.

Вітчизняна історія фармацевтичної етики розпочалася на початку XVII ст. у Львові працювали 15 дипломованих лікарів, 5 цирюльників -хірургів і 15 аптекарів. В ієрархії тогочасного суспільства вони займали проміжне місце між купцями і ремісниками. Їх соціальне становище було вперше було визначене статутом Львівського цеху аптекарів, який у 1611 р. був затверджений польським королем Сигизмундом III. У статуті цеху зазначалося: «Аптекарі, що добре володіють своєю справою, як і лікарі, приносять місту славу і користь благородним розумом та добрими науками ... мають привілеї і ніяк не можуть бути віднесені до ремісників» [1].

В середні віки в Україні, спеціальних фармацевтичних середніх та вищих фармацевтичних освітніх закладів ще не було. В аптечній справі зберігався пережиток цехового устрою. Кадри готувалися шляхом ремісничої підготовки учнів в аптеках. Молодь за цеховим статутом, проходила два ступені навчання: від учня до підмайстра. Термін навчання в аптеках був 4 роки. За той час учень спостерігав, як майстер (аптекарь) виготовляє ліки, вчився читати рецепти, які писалися, як правило латиною, вивчав арифметику. Закінчивши учнівську практику, учень складав іспит, який приймав цехмайстер. Після цього цех засвідчував кваліфікацію і учня переводили в помічники аптекаря – підмайстра.

Для одержання звання аптекаря (магістра), крім практичної науки, здобутої в аптеці, крім іспита, помічник аптекаря повинен був пройти теоретичну підготовку у фармацевтичній школі, яка діяла в Кракові при Ягеллонському університеті, після чого він отримував звання асистента (провізора) і право заміщення посади аптекаря (власника). Отримання титулу магістра фармації потребувало декількох років практики і складання магістерського іспиту при університеті [1].

Становлення та розвиток освітніх закладів в Україні з підготовки лікарів та фармацевтів відбувався фактично без участі урядових структур, зокрема створення Острозької академії (1578 - 1636 рр.), Замоцької академії (1593 - 1783 рр.), Львівського медичного колегіуму (1773-1884 рр.), Києво-Могилянської академії (1632 - 1817 рр.) та Єлисаветградської медико-хірургічної школи (1788 - 1797 рр.) - відбувалося перш за все за рахунок громадської ініціативи та меценатської діяльності [11].

Одним із перших документів в якому значну увагу приділено принципам фармацевтичної деонтології був «Аптекарьський статут» Російської імперії (1789 р.), який впорядковував діяльність аптечних установ і складався з 23 статей. Статут висував достатньо серйозні вимоги до аптекарів та жорстко регламентував відпуск ліків. У 1836 р. було затверджено новий «Статуту аптекарського» (складався з 47 параграфів, об'єднаних у п'ять розділів), який став основним документом, що регламентував роботу аптек впродовж усього XIX століття [10].

Значний внесок у пропагування принципів етики та деонтології зробили визнані вчені лікарі і фармацевти XVIII-XIX ст.: С. Г. Зибелін, Н. М. Максимович-Амбодик, Д. С. Самойлович, І. Е. Дядьківський, О. П. Нелюбін, С. П. Боткін, В. А. Манассеїн. Особливо необхідно відзначити «Слово про благочестя і етичні якості Гіппократового лікаря», «Слово про спосіб учти і вчитися медицині практичній» М. Я. Мудрова і твори М. І. Пирогова, що є сплавом любові до своєї справи, високого професіоналізму і турботи про хвору людину [15].

Історичний аналіз основних особливостей етичної думки ХХ – початку ХХІ ст. свідчить, що вона була досить різноманітною. Спираючись на досягнення своїх попередників, етика розглядає вічні проблеми людини з різних світоглядних позицій (релігійних і матеріалістичних), з різним ступенем використання досягнень таких наук, як психологія, генетика, соціологія, історія, філософія та ін. Неоднаково розглядаються в світлі вищих моральних цінностей і ті нові ситуації, які породжуються сучасним поступом науки і техніки [14, 17].

Етична поведінка в колективі, в спілкуванні з клієнтами або партнерами по бізнесу лежить в основі процвітання справи, яке веде підприємство або фірма. Важливим моментом у формуванні даної філософської категорії лежать знання і навички професіоналізму, оскільки саме вони і формують свідомість працівника, а також налаштовують його роботу на позитивну діяльність. Тому важливим для провізора є знання основ і принципів етичної поведінки в аптеці, а також професійної моральності як базисного елемента в майбутню професію.

З розвитком суспільства під впливом різних факторів, поширюється зміст сучасних норм моралі: вірність ідеалам; доброчесність; миролюбність; милосердя; віра в людській ідеал; справедливість; совість; доброзичливість; працелюбність; прагнення щастя; рівноправність; правдивість; свободолюбність; добре ставлення до людей; добропорядність.

Для будь-якої професійної етики вихідним є принцип гуманізму, тобто шанобливого ставлення до кожної людської особистості, розуміння її неповторності, самодостатньої цінності. Принцип гуманізму протистоїть чисто утилітарного відношенню до особистості, розгляду її, головним чином, як засобу досягнення якихось інших, нехай і досить важливих, цілей. З принципом гуманізму перетинається принцип (професійного) оптимізму. Без віри в людину навряд чи можливе успішне лікування хворих. Ця віра підносить лікаря і фармацевта, допомагає розвинути, посилити добрий початок в людині. Будь-яка діяльність, особливо та, яка безпосередньо спрямована на людину, повинна бути осяяна, натхненна високою ідеєю. Тому професійна етика повинна включати принцип патріотизму.

У 1997 р. Міжнародною фармацевтичною федерацією (FIP) був прийнятий «Code of Ethics for Pharmacists» (надалі Кодекс), який служить моделлю для написання національних фармацевтичних кодексів. Кодекс складається з двох частин: вступної частини, або преамбули, і принципів. Вступна частина етичного Кодексу обґрунтовує мету створення і прийняття даного документа. Так, метою Кодексу є декларування фундаментальних принципів професії, що засновані на моральних зобов'язаннях та цінностях, які могли б стати посібником для фармацевтів у їх стосунках із суспільством. Друга і головна частина кодексів складається з етичних норм та моральних принципів діяльності

фармацевтів та провізорів. В етичному «Code of Ethics for Pharmacists» перераховані наступні принципи, які знайшли своє відображення в багатьох національних етичних кодексах: основним обов'язком фармацевта є турбота про благо кожного пацієнта.

Відповідно до Кодексу з цього принципу випливають наступні зобов'язання: бути об'єктивним; ставити здоров'я та благополуччя людини вище особистих або комерційних інтересів; сприяти праву людини на безпечне та ефективне лікування; фармацевт ставиться однаково до всіх пацієнтів; поважає право пацієнта на вибір способу лікування. Відповідно до Кодексу, в тих випадках, коли фармацевт залучений до процесу розробки планів лікування, він повинен бути впевнений, що це робиться з відома хворого; поважає та захищає право пацієнта на конфіденційність; співпрацює з колегами та іншими фахівцями і поважає їх систему цінностей і професійні здібності; у своїх професійних стосунках проявляє чесність і надійність; служить кожній людині окремо і суспільству в цілому; підтримує на належному рівні і постійно розвиває свої професійні знання та навички; фармацевт зобов'язаний забезпечити безперервність надання фармацевтичних послуг у випадках виникнення виробничих суперечок, закриття аптеки або конфлікту на основі особистих переконань. В кодексі говориться, що в подібних ситуаціях фармацевт повинен направити пацієнта до іншого фармацевта, а у випадку закриття аптеки – забезпечити пацієнтів інформацією про аптеку, в яку переведені дані, якщо такі велися [7].

В таблиці 3 представлено міжнародний досвід розробки та впровадження етичних кодексів фармацевтичних працівників:

Таблиця 3.

<i>Рік</i>	<i>Назва документа</i>	<i>Укладач</i>
1789	«Аптекарський Статут»	Збірка законів Російської імперії
1852	Кодекс етики Американської фармацевтичної асоціації «Code of Ethics of the APhA»	Збірка законів США
1983	Польський кодекс аптекаря	Аптечна палата Польщі
1996	Етичний кодекс фармацевтичного працівника Росії	Російська фармацевтична асоціація
1997	Етичний кодекс фармацевта «Code of Ethics for Pharmacists»	Міжнародна фармацевтична федерація (FIP)
2010	Етичний кодекс фармацевтичних працівників України	VII Національний з'їзд фармацевтів України, НФаУ

Вивчення міжнародного досвіду свідчить, що перші етичні кодекси фармацевтів приймалися національними фармацевтичними асоціаціями. Одним із перших офіційно визнаним професійним етичним кодексом фармацевтичних працівників став Кодекс етики Американської фармацевтичної асоціації «Code of Ethics of the APhA», прийнятий у 1852 р., до нього вносилися зміни та доповнення у 1981 р. та 1994 р. У 1983 р. Аптечною палатою Польщі було прийнято Кодекс аптекаря, 1996 р. Російська фармацевтична асоціація затвердила Етичний кодекс фармацевтичного працівника Росії.

На VII Національному з'їзді фармацевтів України, який відбувся 15-17 вересня 2010 р., було прийнято Етичний кодекс фармацевтичних працівників України (ЕКФПУ), невід'ємною частиною якого є Правила належної промоції фармацевтичними компаніями лікарських засобів професіоналам охорони здоров'я. Кодекс підготовлено з урахуванням офіційних матеріалів ВООЗ, Міжнародної фармацевтичної федерації (FIP), Всесвітньої медичної асоціації (WMA). Законодавчою базою цього документа є, насамперед, Закони України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про лікарські засоби», «Про захист прав споживачів», «Про рекламу», «Цивільний кодекс» та інші законодавчі акти [6].

ЕКФПУ спрямований на захист гідності та права людини на охорону здоров'я й визначає етичні норми професійної поведінки та відповідальності, які мають стати взірцевим керівництвом для провізорів та фармацевтів у їх взаємовідносинах із суспільством в умовах формування ринкових відносин, коли зростає роль та вагомість фармацевтичної професії. Він повинен сприяти формуванню довіри до професійної діяльності провізорів і фармацевтів, підвищенню статусу й іміджу цих професій у суспільстві [6].

Висновки. Сучасний світ стає дійсно відкритим і, як наслідок, потреба вдосконалювати основні принципи фармацевтичної етики і деонтології набуває все більшої актуальності у світі, що трансформується. У діяльності фахівця фармацевтичного профілю морально-етичні принципи повинні втілитися у сукупність конкретних поведінкових норм, сумлінне виконання яких буде для нього і професійним обов'язком, і справою професійної честі та гідності. Комплексний підхід до вирішення морально-етичних проблем сучасної фармації повинен спиратися у тому числі на теоретичний та практичний досвід попередніх історичних епох.

Проведено історичний аналіз створення Етичних Кодексів в фармації, розкрито їх основні принципи, а саме: фармацевт відповідає за якість лікарської допомоги; незалежність, чесність і компетентність, провізор повинен дотримуватися законів та високих професійних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Бенюх Н.Ф Історія фармації Галичини (XIII – XX ст.) / Н. Ф. Бенюх. - Львів, 1999.- 216 с.
2. Горбаньов В. В., Новакова В. С., Мартинова О. В. Значення наукової спадщини Гіппократа для формування професійної моральності сучасних фахівців фармації / В. В. Горбаньов, В. С. Новакова, О. В. Мартинова // Сучасна фармація: історія, реалії та перспективи розвитку: матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої 20-й річниці заснування Дня фармацевтичного працівника України, м. Харків, 19-20 вересня 2019 р. Харків: НФаУ, 2019. – Т. 2., С. 400-401.
3. Грандо А. А., Грандо С. А. Врачебная этика / А. А. Грандо, С. А. Грандо.- К.: РИА «Триумф» 1994. – 256 с.
4. Деонтологія в медицині: підручник / О. М. Ковальова, Н. А. Сафаргаліна-Корнілова, Н. М. Герасимчук. – 2-е вид., випр. – К.: ВСВ «Медицина», 2018. – 240 с.
5. Етика та деонтологія у фармації : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / В. В. Малий, З. Р. Сафіуліна, М. М. Кобець, О.С. Самборський. – Харків : НФаУ : Золоті сторінки, 2017. – 248 с.
6. Етичний кодекс фармацевтичних працівників України. Х.: НФаУ: Золоті сторінки, 2010. – 16 с.
7. Етичний кодекс фармацевтичних працівників України як основа діяльності фармацевтів у сучасному суспільстві / К. А. Іванова, А. Лантух, М. Мирошніченко // Новий Колегіум. – 2011. – № 4. – С. 3-8.
8. Історія медицини та фармації: навчальний посібник для студентів вищих фармацевтичних навчальних закладів / А. А. Котвіцька, В. В. Горбаньов, Н. Б. Гавриш та ін - Х.: НФаУ, 2016. – 168 с.
9. Кайдалова Л. Г. Професійна підготовка майбутніх фахівців фармацевтичного профілю у вищих навчальних закладах: монографія / Л. Г. Кайдалова. – Х.: НФаУ, 2010. – 364 с.
10. Котвіцька, А. А. Дослідження впровадження етичного кодексу фармацевтичних працівників України у практичну діяльність / А.А. Котвіцька, І.О. Сурікова, Н.Б. Гавриш // Соціальна фармація в охороні здоров'я. – 2015. – № 1. – С. 45-52.
11. Котвіцька А. А., Кубарева І. В., Горбаньов В. В. Дослідження характерних ознак становлення та розвитку фармацевтичної освіти в Україні / А. А. Котвіцька, І. В. Кубарева, В. В. Горбаньов // Сучасна фармація: історія, реалії та перспективи розвитку: матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої 20-й річниці заснування Дня фармацевтичного працівника України, м. Харків, 19-20 вересня 2019 р. Харків: НФаУ, 2019. – Т. 2., С. 449-451.

12. Котвіцька А. А., Кубарева І. В., Горбаньов В. В. Дослідження історичних аспектів становлення та розвитку фармацевтичної етики і деонтології в стародавньому світі / А. А. Котвіцька, І. В. Кубарева, В. В. Горбаньов // Соціальна фармація: стан, проблеми та перспективи: матеріали V міжнародної науково - практичної інтернет - конференції. 25-26 квітня 2019 р. Харків, С. 74-82.
13. Котвіцька А. А. Ретроспективний огляд формування моральних принципів медичної та фармацевтичної етики / А. А. Котвіцька, Н. В. Чмихало // Менеджмент та маркетинг у складі сучасної економіки, науки, освіти, практики : матеріали II Міжнар. наук.-практ. Internet-конф. 27-28 берез. 2014 р., м. Харків. - Х. : Вид-во НФаУ. – 2014. – С. 101-103.
14. Лозовой В. О., Панов І. М., Стасевська О. А. Етика: Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 224 с.
15. Матвеев В. Ф. Основи медичної психології, етики і деонтології. - М.: Медицина, 1984. - 176 с.
16. Мнушко З. М. Менеджмент та маркетинг у фармації: ч. І. Менеджмент у фармації: підруч. для студ. вищ. навч. закладів / З. М. Мнушко, Н. М. Діхтярьова; за ред. З. М. Мнушко. – 2-ге вид. — Х.: Вид-во НФаУ: Золоті сторінки. – 2009. – 448 с.
17. Мовчан В. С. Етика: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 483 с.
18. Тернова О. М. Науково-методичне обґрунтування впровадження принципів біоетики в професійне навчання та практичну діяльність провізорів і фармацевтів: автореф. дис. ... канд. фармацев. наук : 15.00.01 / Тернова Олена Миколаївна ; Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П. Л. Шупика. - К., 2010. - 22 с.
19. Церковский А. Л. Фармацевтическая этика Курс лекций: Учеб, пособие / А Л. Церковский. - Витебск: ВГМУ, 2007-143 с.
20. Шафранська Т. Ю. Формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів в процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Шафранська Тетяна Юріївна ; Запоріж. нац. ун-т. - Запоріжжя, 2018. - 20 с.
21. Эльяшевич Е. Г. История фармацевтической этики // Вестник фармации. –2013. – № 1 (59). –С.77–80.
22. Эльяшевич Е. Г. Основы фармацевтической этики и деонтологии: автореф. дис... д-ра фармацев. наук: 15.00.01 / Эльяшевич Елена Георгиевна ; Харьковский фармацевтический ин-т. - Х., 1989. - 40 с.
23. Эльяшевич Е. Г. Фармацевту о деонтологии. – Мн.: Выш. школа, 1982. - 88 с.

Transliteration of References:

1. Beniukh N.F. Istoriiia farmatsii Halychyny (KhIII – KhKh st.) / N. F. Beniukh. - Lviv, 1999.- 216 s.
2. Horbanov V. V., Novakova V. S., Martynova O. V. Znachennia naukovo spadshchyny Hippokrata dlia formuvannia profesiinoi moralnosti suchasnykh fakhivtsiv farmatsii / V. V. Horbanov, V. S. Novakova, O. V. Martynova // Suchasna farmatsiia: istoriia, realii ta perspektyvy rozvytku: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu, prysviachenoii 20-i richnytsi zasnuvannia Dnia farmatsevytychnoho pratsivnyka Ukrainy, m. Kharkiv, 19-20 veresnia 2019 r. Kharkiv: NFaU, 2019. – T. 2., S. 400-401.
3. Grando A. A., Grando S. A. Vrachebnaia etika / A. A. Grando, S. A. Grando.- K.: RIA «Triumf» 1994. – 256 s.
4. Deontolohiia v medytsyni: pidruchnyk / O. M. Kovalova, N. A. Safarhalina-Kornilova, N. M. Herasymchuk. – 2-e vyd., vypr. – K.: VSV «Medytsyna», 2018. – .240 s.
5. Etyka ta deontolohiia u farmatsii : navch. posib. dlia studentiv vyshch. navch. zakl. / V. V. Maliy, Z. R. Safiulina, M. M. Kobets, O.S. Samborskyi. – Kharkiv : NFaU : Zoloti storinky, 2017. – 248 s.
6. Etychnyi kodeks farmatsevytychnykh pratsivnykiv Ukrainy. Kh.: NFaU: Zoloti storinky, 2010. – 16 s.
7. Etychnyi kodeks farmatsevytychnykh pratsivnykiv Ukrainy yak osnova diialnosti farmatsevtiv u suchasnomu suspilstvi / K. A. Ivanova, A. Lantukh, M. Myroshnichenko // Novyi Kolehium. – 2011. – № 4. – S. 3-8.
8. Istoriiia medytsyny ta farmatsii: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh farmatsevytychnykh navchalnykh zakladiv / A. A. Kotvitska, V. V. Horbanov, N. B. Havrysh ta in - Kh.: NFaU, 2016. – 168 s.
9. Kaidalova L. H. Profesiina pidhotovka maibutnykh fakhivtsiv farmatsevytychnoho profiliiu u vyshchykh navchalnykh zakladakh: monohrafiia / L. H. Kaidalova. – Kh.: NFaU, 2010. – 364 s.
10. Kotvitska, A. A. Doslidzhennia vprovadzhennia etychnoho kodeksu farmatsevytychnykh pratsivnykiv Ukrainy u praktychnu diialnist / A.A. Kotvitska, I.O. Surikova, N.B. Havrysh // Sotsialna farmatsiia v okhroni zdorovia. – 2015. – № 1. – S. 45-52.
11. Kotvitska A. A., Kubarieva I. V., Horbanov V. V. Doslidzhennia kharakternykh oznak stanovlennia ta rozvytku farmatsevytychnoi osvity v Ukraini / A. A. Kotvitska, I. V. Kubarieva, V. V. Horbanov // Suchasna farmatsiia: istoriia, realii ta perspektyvy rozvytku: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu, prysviachenoii 20-i richnytsi zasnuvannia Dnia farmatsevytychnoho pratsivnyka Ukrainy, m. Kharkiv, 19-20 veresnia 2019 r. Kharkiv: NFaU, 2019. – T. 2., C. 449-451.
12. Kotvitska A. A., Kubarieva I. V., Horbanov V. V. Doslidzhennia istorychnykh

- aspektiv stanovlennia ta rozvytku farmatsevychnoi etyky i deontolohii v starodavnomu sviti / A. A. Kotvitska, I. V. Kubarieva, V. V. Horbanov // Sotsialna farmatsiia: stan, problemy ta perspektyvy: materialy V mizhnarodnoi naukovo - praktychnoi internet - konferentsii. 25-26 kvitnia 2019 r. Kharkiv, S. 74-82.
13. Kotvitska A. A. Retrospektyvnyi ohliad formuvannia moralnykh pryntsypiv medychnoi ta farmatsevychnoi etyky / A. A. Kotvitska, N. V. Chmykhalo // Menedzhment ta marketynh u skladi suchasnoi ekonomiky, nauky, osvity, praktyky : materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. Internet-konf. 27-28 berez. 2014 r., m. Kharkiv. - Kh. : Vyd-vo NFaU. – 2014. – S. 101-103.
 14. Lozovoi V. O., Panov I. M., Stasevska O. A. Etyka: Navch. posib. – K.: Yurinkom Inter, 2007. – 224 s.
 15. Matveev V. F. Osnovi medychnoi psikhologii, etiki i deontologii. - M.: Meditsina, 1984. - 176 s.
 16. Mnushko Z. M. Menedzhment ta marketynh u farmatsii: ch. I. Menedzhment u farmatsii: pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakladiv / Z. M. Mnushko, N. M. Dikhtiarova; za red. Z. M. Mnushko. – 2-he vyd. — Kh.: Vyd-vo NFaU: Zoloti storinky. – 2009. – 448 s.
 17. Movchan V. S. Etyka: Navch. posib. – K.: Znannia, 2007. – 483 s.
 18. Ternova O. M. Naukovo-metodychne obgruntuvannia vprovadzhennia pryntsypiv bioetyky v profesiine navchannia ta praktychnu diialnist provizoriv i farmatsevtiv: avtoref. dys. ... kand. farmats. nauk : 15.00.01 / Ternova Olena Mykolaivna ; Nats. med. akad. pisliadyplom. osvity im. P. L. Shupyka. - K., 2010. - 22 s.
 19. Tserkovskii A. L. Farmatsevticheskaia etika Kurs lektcii: Ucheb, posobie / A L. Tserkovskii. - Vitebsk: VGMU, 2007-143 s.
 20. Shafranska T. Yu. Formuvannia deontolohichnoi kultury maibutnykh farmatsevtiv v protsesi vyvchennia profesiino-orientovanykh dystsyplin: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Shafranska Tetiana Yuriivna ; Zaporiz. nats. un-t. - Zaporizhzhia, 2018. - 20 s.
 21. Eliashevich E. G. Istoriiia farmatsevticheskoi etiki // Vestnik farmatscii. –2013. – № 1 (59). –S.77–80.
 22. Eliashevich E. G. Osnovy farmatsevticheskoi etiki i deontologii: avtoref. dis... d-ra farmats. nauk: 15.00.01 / Eliashevich Elena Georgievna ; Kharkovskii farmatsevticheskii in-t. - Kh., 1989. - 40 s.
 23. Eliashevich E. G. Farmatsevtu o deontologii. – Mn.: Vysh. shkola, 1982. - 88 s.

HORBANOV V.V.,

Candidate of Historical Sciences, Assistant Professor, Department of Social
Pharmacy, National University of Pharmacy, Kharkiv, Ukraine
E-mail: vgorbaniov@gmail.com

**HISTORICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF ETHICAL AND DEONTOLOGICAL
CULTURE OF PHARMACEUTICAL SPECIALISTS**